

Türkiye'de Folklor Hareketlerine Kısa Bir Bakış

Prof. Dr. Dursun YILDIRIM

Türkiye'de «avami edebiyat», «hikmet-i avam», «halkiyat», «folklor», «halk bilgisi», «budun bilgisi» ve «Halkbilimi» gibi deyimler altında bilinen folklore ilmi, dünya ilim tarihinde oldukça genç, iki asra yakın bir geçmişe sahip yeni bir disiplindir. Başlangıç yılları daha gerilere uzanmakla birlikte onu XIX. asrın ikinci yarısından sonra ortaya çıkan bir ilim dalı olarak kabul etmemiz gerekiyor. Zira, terminolojisi, metodolojisi ve teorileriyle beraber belirli bir şekilde tatbik alanında benimsenmesi böyle başlar.

Türkiye'de folklor ile ilgili ilk yazılar, tanıtıcı mahiyette kaleme alınan makaleler 1908 yılından sonra basınıımızda görülmeye başlar. Fakat, Avrupa'da olduğu gibi, bizde de bu ilim tarihinin gelişme yılları daha gerilere uzanır.

1908'den sonra ülkemizde görülen folklor çalışmaları, halk için kitap derleyip yayınlayanların çalışmaları bir tarafa bırakılacak olursa, daha çok nazarî plânda kalmış görünür; tatbiki folklor çalışmaları azdır. 1920 yılına kadar yayınlanan alanıyla ilgili folklor araştırmalarının sayısı 5-10 makale ve bir iki kitap civarındadır. Bu sayı bulunacak yeni vesikalarla belki artabilir ama onların da eskilerine yeni bir şey ilâve edeceğini sanmıyoruz.

1920'de modern Türkiye devleti, folklor ile ilgili çalışmaların ehemmi-

yetine milli kültürün inşası yolunda inandığı için, Maarif Vekâleti içinde bir Hars Dairesi kurar. Yeni kurulan bu daire vasıtasıyla yurdun dört bucağında Türk folklor ürünlerinin tesbit edilmesi ve toplanıp kayda geçirilmesi faaliyetine girişilir.

1924 yılına kadar bu faaliyet çeşitli dergilerde yer alan yol gösterici, öğretici ve tanıtıcı yazılarla teşvik edilir; genç aydınlar arasında folklor araştırmalarına alâka uyandırılmasına gayret gösterilir.

1924 yılında, İstanbul Üniversitesi'ne bağlı olarak kurulan Türkiyat Enstitüsü folklor alanına ilmi araştırmalara dayanan kıymetli monografyalar kazandırmaya başlar; folklorla ilgili çeşitli yazılara yayın organı Türkiyat Mecmuası da neşir imkânı sağlar.

1924 yılında Ankara'da açılan Musiki Muallim Mektebi Anadolu'dan Türk halk türkülerinin ve oyun havalarının tesbiti ve notaya alınması yolunda çalışmalarda bulunur.

1925 yılında iki musikî öğretmeni Batı Anadolu'ya Türk halk türkülerini derlemek ve notaya almak üzere devlet tarafından gönderilir. Aynı yıl, İstanbul Belediye Konservatuarı öğretim üyeleri de benzer sebeple Anadolu'ya seyahatler tertip etmeye başlar. Çeşitli yıllarda sürdürülen bu geziler neticesinde Türk halk müziği için zengin malzemeler toplanır; türküler ve oyun havaları notaya alınır; bunların bir kısmı plâk yapılır.

İstanbul Konservatuvarı tarafından toplanan malzemeler, müteakip yıllar içinde ilgililerin istifadesine sunulmak üzere yayınlanır.

1925 yılında Ankara'da kurulan Et-nografya Müzesi vasıtasıyla Türk halkının kullandığı etnografik malzeme-lerden örnekler toplanmaya başlar; mü-ze için kurulan bir folklor şubesi va-sıtasıyla da bu sahaya inhisar eden mahsüllerin derlenmesine gayret edi-lir. Halk el sanatları, milli giyim ku-şam ve süs eşyaları, dokuma âletleri, dokuma kumaşlar, halı, kilim, cicim, mutfak malzemesi, ev eşyaları, ma-halli kıyafetler toplanıp müzenin sa-lonlarında halka teşhir edilir.

1927 yılında birkaç Türk aydınının gayreti ve devletin de teşviki ile ilk Türk folklor derneği Anadolu Halk Bilgisi Derneği adı ile Ankara'da ku-rulur. 1928 yılında derneğin adı Türk Halk Bilgisi Derneği şeklinde değişti-rilir. İlk faaliyet olarak folklor meraklıları için bir Rehber yayınlanır. Reh-ber'de folklor meraklılarına konu ile ilgili bilgiler verilir, açıklamalar ya-pılır, çalışma alanının kadroları gös-terilir ve takip edilecek derleme usu-lü izah edilir. Dernek, ikinci olarak Halk Bilgisi Mecmuası adı ile bir ya-yın organı çıkarır, fakat bu dergi 1928 yılında çıkan ilk sayıdan sonra kapa-nır. 1929 yılında 'Halk Bilgisi Haber-leri' adı ile daha küçük hacimde aylık ikinci bir yayın organı ile okuyucu karşısına çıkarılır. Bu dergi de 124. sa-yıdan sonra kapanır. 1927 yılından (der-neğin kapanış yılı) 1932 yılına kadar geçen zaman içinde Türk folkloru için dernek tarafından yapılan çalışmaları kitap neşriyatı dergi yayını, konfe-ranslar ve Anadolu'ya yapılan ilmi se-yahatler şeklinde özetlemek mümkün-dür. Bütün bu çalışmaların ilmi usul-lere bağlı olarak yürütüldüğü düşünülürse dernek mensuplarının Türk folk-loruna yaptığı hizmetlerin anlamı da-ha iyi anlaşılabilir.

1930 yılından sonra Türk folklor araştırmalarına hizmet veren iki ku-ruluş daha ortaya çıkar: Türk Dilini Tetkik Cemiyeti ve Türk Tarihini Tetkik Cemiyeti. Tabii bu iki kuruluşun esas gayesi, folklor çalışması yapmak değildi; ama, konuları ile münasebeti ölçüsünde buna iştirak etmekteydiler.

1932 yılında Atatürk'ün emri üze-rine Türk Ocakları yerine kurulan Halk Evleri derneği, Türk kültürünü geliştirme ve yayma yolunda yaptığı çalışma programına folkloru da dahil eder. Milli kültürün inşasında istifa-de edilmek üzere Türk folklor mah-süllerinin toplanması ve bu işin teşvik edilmesi için yurt dışında gayretler sarf edilir; meraklılara yol gösterecek kılavuz kitaplar yayınlanır; toplanan malzemeler çıkarılan Halk Evleri der-gilerinde neşredilir.

1938 yılında, Ankara Üniversitesi'n-de, Folklor ve Halk Edebiyatı adı ile müstakil bir folklor dersi açılır. Bu tarihten önce folklorla ilgili dersler sa-dece İstanbul Üniversitesi'nde M. Fu-ad Köprülü tarafından verilmekteydi. 1938'den sonra günümüze kadar geçen zaman içinde açılan yeni üniversitele-rimizden Boğaziçi, Erzurum, Ege ve Hacettepe Üniversiteleri'nde folklorla ilgili dersler geniş programlar içinde verilmekte ve bu sahada öğrenci ye-tiştirilmektedir.

1938'den bu yana folklorla ilgili ola-rak birçok dergi yayınlanmıştır. Bun-ların içinde rahmetli İhsan Hınçer'in çıkarmış olduğu Türk Folklor Araştır-maları adlı dergi ayrı bir yer tutar. 1949 yılından itibaren yayın hayatına atılan bu aylık dergi, tam 31 sene folklor çalışmalarına hizmet ettikten sonra kurucusunun ölümü ile, maddi sıkıntılardan dolayı 366. sayısında ka-panmıştır. Türk Halk Bilgisi Haberleri'nden sonra bizde çıkan en uzun ömür-lü folklor dergisi budur. Türk folkloru için bir mektep vazifesi görmüştür.

1960'dan sonra Türk folkloru ile il-gilî derneklerin sayısında bir artma

göze çarpar. Halk dansları orta ve lise seviyesindeki okullarda öğretilmeye başlar.

1961 yılında kurulan **Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü** programına Türk folkloru ile ilgili araştırmaları da dâhil eder. İlmî ve aylık dergilerinde konuyla ilgili çalışmalara yer verilir.

1966 yılında Türk folklor araştırmaları için yeni bir safha başlar. Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak Millî Folklor Araştırma Enstitüsü kurulur. Bugün Kültür Bakanlığı bünyesinde önceleri Millî Folklor Araştırma Dairesi daha sonra Halk Kültürünü Araştırma Dairesi adı ile hizmet veren bu kuruluş, Türk folklor araştırmalarının ilmi usullere uygun bir şekilde yapılması için çalışmalar yapmakta, kongre ve seminerler tertip etmekte, kitap ve dergiler çıkarmakta, alandan malzeme derlemektedir. 1991 yılı başlarına kadar yapılan çalışmalar sonucunda onbinlerce sahife tutarında folklor mahsülü toplanmış, halk inançları ve adetleri, mahalli yemekler tesbit edilmiş, birçok türkü ve oyun havası notaya alınmış, yaklaşık 1000 plâklık bir

türkü ve oyun havaları koleksiyonu sağlanmış, 2000 adet nâdir yazma ve 15000 ciltlik kitaptan oluşmuş bir uzmanlık kütüphanesi kurulmuş, halk oyunları filme alınmış ve her konuda istifade edilebilecek bir arşiv meydana getirilmiştir. Daire ayrıca folklorla ilgili 100'den fazla kaynak eser yayınlamış ve folklorumuzun problemlerini milletlerarası platformlarda tartışmak üzere kongreler tertip etmiştir. 1981 yılında bu seriden **II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi**, haziran sonunda Bursa'da, 1986 yılında **III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi** ise İzmir'de yapılmıştır.

Türk folklor araştırmalarının kurucusu kabul ettiğimiz Ziya Gökalp'ın başladığı noktadan zamanımıza bakınca, bu alanda ilgili övünülecek bir mesafenin alınmış olduğu açık olarak görülür. Bugün, Türkiye'de, yabancı meslektaşlarından hiç de aşağı kalmayan son derece başarılı, profesyonel folkloristlerimizin yetişmiş ve bunların pekçok kıymetli araştırmalarının yayınlanmış olması sözümüze en güzel tanıktır.